

- Routledge and Kegan Page [in English].
- Knowles, M.S. (1980). *The modern practice of adult education: from pedagogy to andragogy*. Chicago: Associated Press Follett Publishing Company [in English].
- OECD. (1973). *Recurrent Education: A Strategy for Lifelong Learning*. Paris: OECD [in English].
- Rogers, A. (1998). *Teaching Adults*. Buckingham and Philadelphia: Open University Press [in English].
- Watkins, K., & Marsick, V. (1993). *Sculpting the Learning Organization: Lessons in the Art and Science of Systemic Change*. San Francisco: Jossey-Bass [in English].

УДК 378.013.42-051(045)

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(21\).2022.58-67](https://doi.org/10.35387/od.1(21).2022.58-67)

Осадчук Валентина Володимирівна – здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Osadchuk Valentina – PhD Student, Department of Education and Law Management, Central Institute of Postgraduate Education of the HEI «University of Education Management»

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5810-0360>

E-mail: valentinaosadchuk72@gmail.com

РОЗВИТОК ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ ЯК ФЕНОМЕНА ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. В оглядовій статті здійснено ретроспективний аналіз розвитку відкритої освіти, проаналізовано її сильні й слабкі сторони. Автор позиціонує відкриту освіту як сучасну освітню технологію, чинник випереджаючого розвитку суспільства, спрямований на сприяння відкритості людини до знань. В статті зазначено, що саме процеси глобалізації, демократизації та гуманізації суспільства дозволили впровадити відкриту освіту як складову реформування освітньої сфери. Зроблено наголос, що відкрита освіта набуває домінуючих ознак сучасного освітнього простору, забезпечує безперервність навчання впродовж життя, а також уможливорює ефективність і доступність у набутті знань, віддзеркалюючи гуманістичну спрямованість освітнього процесу. Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови впровадження відкритої освіти у процесі фахової підготовки. Розглянуто актуальні проблеми використання інформаційних технологій, а також їх впровадження у навчальний процес закладів вищої освіти, які надають освітні послуги як в умовах традиційного, так і дистанційного навчання. Зазначено, що відкриті університети мають як переваги перед традиційною системою освіти,

так і свої слабкі сторони, водночас створюють сукупність можливостей для підвищення доступності освіти та якості професійної підготовки. Особливу увагу було зосереджено на комунікативній складовій відкритої освіти. Зазвичай відкрита освіта розглядається як інструмент глобальної трансформації освітньої діяльності, що сприяє реалізації засад сталого розвитку відповідно до потреб сучасного суспільства. Світ, що змінюється, пред'являє кардинально нові вимоги до змісту освіти. Таким чином, процес розвитку системи освіти в нинішніх умовах, визначається необхідністю безперервної, гнучкої, випереджаючої освіти, що забезпечується реалізацією ефективного впровадження засад відкритої освіти. Обґрунтовано, що цей процес може сприяти становленню демократичного суспільства загалом та розвитку й соціальної адаптації особистості до сучасних умов нестабільності зокрема.

Ключові слова: відкрита освіта; дистанційна освіта; відкриті університети; інформатизація суспільства; інформаційні технології; безперервність навчання.

Osadchuk Valentina

DEVELOPMENT OF OPEN EDUCATION AS A PHENOMENON OF THE XXI CENTURY

Abstract. *The review article considers the historical aspect of the phenomenon of open education and analyzes its strengths and weaknesses. The author positions open education as a modern educational technology, a factor of advancing the development of society, aimed at promoting human openness to knowledge. The article notes that the processes of globalization, democratization and humanization of society have allowed to introduce open education as a component of educational reform. It is emphasized that open education acquires the dominant features of the modern educational space, ensures continuity of lifelong learning, as well as enables efficiency and accessibility in the acquisition of knowledge, reflecting the humanistic orientation of the educational process. The organizational and pedagogical conditions for the introduction of open education in the process of professional training are substantiated. The topical problems of using information technologies, as well as their introduction into the educational process of higher education institutions that provide educational services in both traditional and distance learning are considered. It is noted that open universities have both advantages over the traditional education system and their weaknesses, while creating a set of opportunities to improve access to education and quality of training. Particular attention was paid to the communicative component of open education. Usually, open education is seen as a tool for global transformation of educational activities, which contributes to the implementation of the principles of sustainable development in accordance with the needs of modern society. The changing world imposes radically new requirements on the content of education. Thus, the development of the education system in the current*

conditions is determined by the need for continuous, flexible, advanced education, which is ensured by the implementation of effective implementation of the principles of open education. It is substantiated that this process can contribute to the formation of a democratic society in general and the development and social adaptation of the individual to modern conditions of instability in particular.

Key words: *open education; distance education; open universities; informatization of society; information technologies; continuity of education.*

Постанова проблеми, її актуальність. Суспільству XXI століття притаманна сукупність особливостей, з поміж яких найбільш вагомими є глобалізація економіки політики, культури, освіти, застосування інформаційно-комунікативних технологій, поширення мережових форм спілкування тощо. Водночас найбільшою мірою сучасне суспільство увиразнює розвиток відкритої освіти як засіб реалізації принципу навчання впродовж життя. Інформатизація суспільства покликана розв'язати значну кількість важливих завдань, серед яких особливе місце займає проблема реалізації відкритої освіти як на світовому рівні, так і в окремо взятих країнах та регіонах.

В Україні триває воєнний стан у зв'язку із вторгненням РФ на територію нашої держави. Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу. Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, надихати й мотивувати учасників освітнього процесу, давати раду технічним проблемам виявилось зовсім не просто. Тому в умовах сьогодення відкрита освіта та набутий досвід застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційних форм навчання, опанування відповідних умінь, навичок і компетентностей особистості набуває особливої значимості.

Недостатність зорієнтованості освіти в Україні до переходу на принципи відкритості зумовлює необхідність вивчення прогресивного зарубіжного досвіду впровадження відкритої освіти, обґрунтування її сутнісних характеристик, ідей та тенденцій розвитку в сучасній освітній сфері.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Вивчення науково-педагогічних джерел показало, що дослідженням історичного аспекту феномена відкритої освіти займалися О. Коржилова, М. Мур, І. Мурзіна, О. Орчаков, Є. Полат, Д. Харріс, Б. Холмберг, А. Хуторський, Б. Шуневич та ін. Різні аспекти використання відкритої освіти у сучасних умовах представлено у працях В. Бикова, О. Висоцької, О. Захарової, В. Мойсєєва, С. Прийми та ін.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу феномена відкритої освіти та аналізі його сильних і слабких сторін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково практичний інтерес до явища відкритої освіти пов'язаний з новими освітніми можливостями, зокрема:

- поглибленням демократизації (забезпечення на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій рівного доступу до освіти для всіх учасників освітнього процесу незалежно від соціального, матеріального стану, стану здоров'я, расових, національних, гендерних ознак),

- гнучкістю організації освітнього процесу (можливість варіативного застосування просторово-часових характеристик освітнього процесу: доступність здобувачів вищої освіти до навчання незалежно від місця їх перебування і в зручний для них час),

- індивідуалізацією освітнього процесу (освітня діяльність з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, реалізується на основі врахування індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти, шляхом конкретизації змісту, методів і засобів навчання, активізації самостійної діяльності),

- поглиблення і розширення джерельно-інформаційної бази навчально-дослідницьких проєктів тощо.

Головною метою відкритої освіти є підготовка студентів до повноцінної й ефективної участі в суспільному та професійному житті в умовах інформаційного суспільства. Провідними ознаками відкритої освіти є: якість, випереджувальний характер, доступність, гнучкість, креативність (Коржилова, 2014). У цій системі освітній процес, навчання стає відкритим і творчим, забезпечується вільний доступ до інформаційних ресурсів, свобода вибору, індивідуалізований підхід, створені умови спільного творчого освоєння світу. Відкрита освіта забезпечує безперервність навчання протягом усього життя, зміни в характері відносин учасників освітньої діяльності, ефективність і доступність в отриманні знань. Успішний досвід, інноваційні підходи і методики щодо освітнього процесу, як і конкретні рішення відкритої освіти, активно впроваджуються в багатьох країнах та регіонах.

В Україні видатним науковцем В. Биковим сформовано наукову школу дослідників інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Вчений та його учні працюють над теоретичними та методичними засадами розроблення й використання інформаційно-комунікаційних технологій та електронних освітніх ресурсів у відкритій освіті – хмарних, мультимедійних, телекомунікаційних, віртуального й розподіленого навчання, дистанційного навчання; розробленням теоретико-методологічних засад створення й розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища; розвитком психолого-педагогічних та організаційних засад автоматизації процесів управління в освіті, зокрема, автоматизованих систем організації і планування освітнього процесу, електронного документообігу, управління закладом освіти і системою освіти в цілому (Биков, 2021, с. 6).

Відкрита освіта – це «гнучка система здобуття освіти, доступна кожному охочому, без аналізу його освітнього цензу й регламентації періодичності й часу вивчення окремого курсу, програми, яка розвивається на основі формалізації знань, їх передачі і контролю з використанням інформаційних і педагогічних технологій дистанційного навчання (Тору Іійосі

& Віджая Кумара, 2009, с. 10).

Представлене у сучасній науковій літературі трактування сутнісних характеристик відкритої освіти свідчить про існування різних точок зору на досліджуване явище. Так, за В. Биковим, відкрита освіта є змістовою складовою глобальної освіти й пов'язана, передусім, з побудовою мережевих форм освітнього простору, застосуванням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційних форм навчання, опануванням відповідних умінь, навичок і компетенцій (Биков, 2004). Б. Шуневич вважає термін відкрита освіта синонімічним поняттю «електронне навчання», «онлайнове навчання», «віртуальне навчання». Основними ознаками відкритої освіти дослідник називає інтерактивність і доступність освіти для всіх (Шуневич, 2003, с. 95-104). А. Хуторський розвиток відкритої освіти, особливо дистанційних форм навчання, співвідносить з так званою евристичною освітою, що реалізується за допомогою мережі Інтернет та базується на застосуванні учнями телекомунікаційних методів конструювання знань, набуття досвіду спілкування з усім світом (Хуторской, 2009). А. Калмиков та О. Орчаков визначають поняття «відкрита освіта» як слабоформалізовану освітню систему, в якій доступ до освітніх ресурсів кожному бажаному забезпечується без перевірки вхідних параметрів знань (вступних іспитів), в якій використовуються технології (в тому числі дистанційні), що в максимальному ступені враховують бажання й можливості тих, хто навчається. Науковці наголошують, що відкрита освіта спрямована на підготовку тих, хто навчається, до повноцінної та ефективної участі в суспільних і професійних сферах життя в умовах інформаційного суспільства (Орчаков, 2016). За С. Приймою, відкрита освіта уособлює освітню діяльність «в умовах суспільств знання, а власне діяльність людини є системоутворювальним фактором відкритої освіти». Така освіта, на думку вченого, передбачає «різні моделі навчально-виховної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що зумовлює унікальність траєкторій особистісного і професійного розвитку дорослих» (Прийма, 2015, с. 269).

До провідних принципів відкритої освіти слід віднести: принцип діяльності (навчальні матеріали і організація процесу в цілому будуються навколо основної діяльності студента і мотивують його до подальшого розвитку); інтерактивності (взаємодія з іншими студентами та викладачами); індивідуалізації (виражається в оцінці початкових знань, з якими студент починає навчання, а також в здійсненні вхідного та поточного контролю); регламентності (відбувається планування й контроль навчального процесу в залежності від потреб та можливостей студента, система здатна проявляти відкритість і гнучкість. Серед основних особливостей відкритої освіти виокремимо такі: особистісна зорієнтованість програм, які можуть змінюватися в залежності від освітніх потреб здобувача освіти; практичнісна спрямованість змісту освіти; активна участь здобувачів освіти, як головних суб'єктів освіти; діалогічність і проблемність змісту освітньої діяльності; здатність до рефлексивності здобувачів освіти; доступ до різноманітних освітніх програм тощо. Важливою ознакою відкритої освіти є її синергетичність. До вищезначеного слід додати використання

спеціалізованих технологій і засобів навчання (комп'ютерів, мережевих засобів, мультимедійних технологій; паралельність (суміщення навчання і професійної діяльності); асинхронність (реалізація навчання за зручним для здобувача освіти розкладом) тощо.

Для реалізації принципів відкритої освіти починаючи із 60-х років ХХ століття розпочалося створення вищих освітніх закладів нового типу – відкритих університетів. У цей час західне суспільство переживало внутрішній конфлікт, що вилився в протистояння культур різних поколінь та їх цінностей. В Європі, США та Канаді на протигагу традиційним формам освіти з'являються альтернативні рухи: вуличні академії, відкриті школи. «Відкритість» в назвах підкреслювала принципову відмінність нових концепцій від поширених до недавнього часу, закритих. Ідея відкритості освіти набуває широкого розвитку. Зароджується дистанційна освіта, коли навчальні матеріали, письмові роботи та оцінки висилалися поштою, а форма навчання зробили освіту доступною для людей, що проживали далеко від великих міст.

Із 90-х років ХХ століття популярності набуло використання терміну «відкритий» в назвах нових освітніх закладів, які в своїй діяльності реалізують принципи відкритості: Велика Британія (Відкритий університет (Open University)) (The Open University), Нідерланди (Відкритий університет Нідерландів), (Open University of the Netherlands) (Open Universiteit), Іспанія (Відкритий університет Каталонії (Open University of Catalonia)), Греція (Еллінський відкритий університет (Hellenic Open University)), Німеччина (Відкритий університет у Хагені (FernUniversität in Hagen)), Австралія (Відкритий університет Австралії (Open Universities Australia), США (Інтерамериканський відкритий) університет (Interamerican Open University та багато інших).

Розвиток комп'ютерних технологій вивів відкрити освіту на наступний рівень організації: з'явилися нові способи передачі інформації та збільшення швидкості її передачі. Такі фактори як місце проживання та професійна підготовка стають малозначущими для бажаючих отримати освіту. Виходячи з вимог до абітурієнтів у сучасних відкритих університетах, мінімальне технічне забезпечення і початковий рівень медіаграмотності, дають змогу всім бажаючим залучатись до освітнього процесу за обраним напрямком підготовки без подання документів про освіту та складання вступних іспитів. Головною умовою для того щоб навчатися у відкритому університеті є вік студентів: студенти повинні бути старше 16 років.

«Відкритість» всьому світу, суспільству та людині – три основоположні принципи які найбільшою мірою характеризують відкрити освіту у другій половині минулого століття (Мурзіна, 2016, с. 82-91). Сьогодні до умов реалізації цих принципів можна додати ще й доступне освітнє середовище, що базується на комп'ютерних технологіях. Швидкість передавання інформації та можливість залучення нових, більш досконалих, засобів її реалізації, здавалося б, мали надавати величезну перевагу відкритим університетам перед традиційними. Однак, стикаючись з проблемою визначення та оцінки самого феномена відкритої освіти, а також

вибору оптимальної стратегії, застосовної в рамках даного виду освітньої діяльності, ми виявляємо різні точки зору на явище відкритих університетів в силу недавньої їх появи та недостатньої вивченості даного питання.

М. Мур вивчав феномен відкритої освіти в 1980-х роках і результати досліджень щодо взаємодії учасників освітнього процесу зберігають актуальність і сьогодні. Освіта була і залишається двоседним процесом, де викладач та здобувач освіти здійснюють спільну діяльність. Вчений, розмірковуючи про складності організації відкритого освітнього процесу, виділяє його невід'ємні елементи – три типи інтерактивності:

1. Взаємодія між здобувачами освіти та предметом вивчення.
2. Характеристика, що визначає процес освіти.
3. Взаємодія між здобувачем освіти та викладачем.

Основне завдання яке покладається на сучасну освіту – навчити здобувача освіти навичкам ефективного спілкування. Безцінним ресурсом для цього стає комунікація всередині навчальної групи. Так М. Мур зазначає, що, як правило, в процесі реалізації програм відкритої освіти домінує перший тип взаємодії, тоді як кожен з вищеприписаних має важливе значення для результату (Moore, 1989).

Е. Полат критикує здійснення навіть першого виду інтерактивності у відкритій освіті: вона вбачає небезпеку в емоційному відчуженні здобувача освіти і викладача, в результаті якого здобувачем втрачається візія для наслідування в особі викладача, з яким можна вступати в безпосередню взаємодію. На думку дослідниці, такий вид освіти повинен органічно доповнювати, але не виступати альтернативою звичайній освітній діяльності. Водночас вчена звертає увагу на проблему диференціації яка пов'язана з неоднорідністю складу академічних груп які формуються в нових освітніх умовах (Полат, 1996, с. 87-91).

Перед відкритими університетами постає гостра проблема недостатнього контакту між учасниками процесу і, як наслідок, результат такого освітнього пропроцесу може програвати за якістю знанням, які отримані в умовах традиційної системи очної освіти. Д. Харріс відзначає звичку здобувачів освіти користуватися матеріалами високої якості друку, звуку та зображення (якщо йдеться про аудіо- і відеоматеріали) (Harris, 1987, р. 137). Ще в 1987 р. він вважав пріоритетним для системи вищої освіти створення середовища, найбільш комфортного для вільного обміну обґрунтованими судженнями та обговорення їх значущості в умовах конструктивного діалогу. Тільки особиста взаємодія дискусуючих, на думку автора, сприяє створенню такого середовища.

Водночас постає питання про доцільність вмісту в дистанційних освітніх програмах питань для самоконтролю, покликаних виробити у здобувачів освіти здатність критично оцінювати свою роботу. Б. Холмберг відзначав необхідність такого дидактичного діалогу в умовах дистанційного освоєння матеріалу (Holmberg, 1989). Д. Харріс та Ф. Локвуд, навпаки, висловлювали сумніви щодо його доцільності. Дослідники вважали, що здобувач освіти навряд чи зможе вилучити з питань для самоконтролю користь і по-справжньому вникнути в суть матеріалу. Самоконтроль як оцінка

навичок і знань, з одного боку, залишається необхідною умовою процесу, з іншого ж – недостатньою (Harris, 1987, p. 119).

Зазначимо, що відкриту освіту не можна порівнювати з традиційною системою освіти, головною метою якої є підготовка людини до праці та життя в суспільстві, коли здобувач освіти запам'ятовував максимальний обсяг даних, необхідних для застосування в конкретному виді діяльності. На нашу думку, відкрита освіта відповідає вимогам часу, коли знання постійно збільшуються в обсязі та змінюються, орієнтуючись на створення умов для самовизначення та самореалізації особистості, формуючи у неї готовність до самоосвіти. Відкрита освіта, так само, як й освіта дорослих, сприяє «розвитку у громадян якостей суб'єктів соціально-економічної, правової, громадянської, політичної, культурної ... сфер діяльності» (Аніщенко, 2015, с. 43). Отже, йдеться про сприяння подальшому розвитку демократичної політичної культури, формуванню громадянської та політико-правової компетентностей, відповідальності особистості, усвідомленню й визнанню нею демократичних принципів життя та пріоритету прав людини. Адже освіченими людьми важче маніпулювати, між ними швидше розвиваються демократичні, гуманістичні взаємини, вони чинять як вільні особистості, готові до реалізації функцій суб'єктів таких відносин, поважають одне одного, визнають право одне одного на власну думку, спроможні ухвалювати рішення щодо свого й суспільного розвитку, відстоювати власну позицію.

Окрім великої кількості позитивних ознак і характеристик, відкритій освіті притаманні й недоліки. З-поміж інших слід назвати такі: слабкий зворотний зв'язок з викладачем та обмежені можливості контакту з боку здобувачів освіти; відсутність безперервного контролю з боку викладача, який, як правило, підтримує високий тонус здобувача освіти в освітній діяльності; здобувач освіти повинен володіти такими особистісними характеристиками, як самодисципліна, самомотивація та самостійність, які б дозволяли йому якісно та часно засвоювати матеріал. Маючи як очевидні переваги перед традиційною системою освіти, так і свої слабкі сторони, відкриті університети створюють широкі можливості для підвищення доступності освіти та якості професійної підготовки фахівців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Забезпечуючи безперервність навчання впродовж життя, а також уможливаючи ефективність і доступність у набутті знань, віддзеркалюючи гуманістичну спрямованість освітнього процесу, відкрита освіта набуває домінуючих ознак сучасного освітнього простору. Відкрита освіта як чинник випереджувального розвитку суспільства спрямована на сприяння становленню людини, відкритої до знань та відкритої до світу. Саме інноваційні форми навчання та виховання можуть сприяти становленню дійсно демократичного суспільства, а також сталого, гармонійного, збалансованого розвитку всебічно розвинутої соціально адаптованої особистості.

Окреслена тематика може мати розвиток у напрямі вивчення зарубіжного досвіду та можливостей його використання в процесі реформування української освіти.

Список використаних джерел

- Аніщенко, О. (2015). *Освіта дорослих як ресурс розвитку громадянського суспільства в Україні*. Європейський Союз – Україна: освіта дорослих. К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 42-44. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106515/>
- Биков, В. Ю., Жук, Ю. О., Задорожна, Н. Т., Кузнецова, Т. В., & Овчарук, О. В. (2004). Інформаційний освітній портал «Діти України». *Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору*: зб. наук. праць. (ред.) В. Ю. Биков, Ю. О. Жук. К.: Атіка, 5–17.
- Биков, В. Ю. (2021). До 75-річчя від дня народж.: біобібліогр. покажчик. (ред.) Пономаренко Л. О. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 6 с.
- Коржилова, О. Ю (2014). Відкрита освіта як глобальна освітня система: стан та розвиток. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/2546/1/Vidkryta%20o svita.pdf>
- Мурзина, И. Я. (2016). Открытое образование как феномен культуры. *Педагогика и просвещение*, 1, 82-91.
- Орчаков, О. О., Калмиков, А.А. (2016). Открытое образование. URL: http://www.dist.mnpu.ru/distkurs/hip_dic/do/sl/s26.htm
- Полат, Е. С. (1996). Дистанционное обучение: организационный и педагогический аспекты. *Информатика и образование*, 3, 87-91.
- Прийма, С. М. (2015). *Системи відкритої освіти дорослих: теоретико-методологічні засади проектування і функціонування*: монографія. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького. 324 с.
- Тору Ійосі & Віджая Кумара. (2009). *Відкрита освіта*. Київ: Наука.
- Хуторской, А. В. (2009). Концепция дистанционного образования. URL: <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/dopol/russia/conzep.html>
- Шуневич, Б. (2003). Обґрунтування наукової термінології з дистанційного навчання. *Вісник Львівського Національного університету*, 95–104.
- Harris, D. (1987). Openness and Closure in Distance Education. *The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 3:2, 13-16. DOI: 10.1080/0268051880030203
- Holmberg, B. (1989). *Theory and Practice of Distance Learning*. London: Routledge.
- Moore, M. G. (1989). *The American Journal of Distance Education*, Volume 3, Number 2.
- Open Universiteit. URL: <https://www.ou.nl/>
- The Open University. URL: <http://www.open.ac.uk/about/main/strategy/teaching-learning-ou/>

References (translated and transliterated)

- Anishchenko, O. (2015). *Osvita doroslykh yak resurs rozvytku hromadyans'koho suspil'stva v Ukraini* [Adult education as a resource for the development of civil society in Ukraine]. *Yevropeyskyy Soyuz – Ukrayina: osvita doroslykh – European Union – Ukraine: Adult Education*. K.; Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 42-44. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106515/> [in Ukrainian].

- Bikov, V. Y., Zhuk, Y. O., Zadorozhna, N. T., Kuznetsova, T. V., Ovcharuk, O. V. (2004). Informatsiynyy osvitniy portal «Dity Ukrainy» [Information educational portal "Children of Ukraine"]. *Zasoby i tekhnolohiyi yedynoho informatsiynoho osviti'noho prostoru – Means and technologies of the only information educational space*: zb. nauk. prats. (red.) V. YU. Bykov, YU. O. Zhuk. K.: Ataka, 5–17 [in Ukrainian].
- Bikov, V. Y. (2021). Do 75-richchya vid dnya narodzh [To the 75th anniversary of his birth]: biobibliohr. pokazhchyk. (red.) Ponomarenko L. O. Vinnytsya: TOV «TVORY», 6 [in Ukrainian].
- Korzhilova, O. Y. (2014). Vidkryta osvita yak hlobal'na osvityna systema: stan ta rozvytok [Open education as a global educational system: state and development]. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/2546/1/Vidkryta%20osvita.pdf> [in Ukrainian].
- Murzina, I. Y. (2016). Otkrytoye obrazovaniye kak fenomen kul'tury [Open education as a cultural phenomenon]. *Pedagogika i prosveshcheniye – Pedagogy and education*, 1, 82-91 [in Russian].
- Orchakov, O. O., Kalmikov, A. A. (2016). Otkrytoye obrazovaniye [Open education]. URL: http://www.dist.mnpu.ru/distkurs/hip_dic/do/sl/s26.htm [in Russian].
- Polat, E. S. (1996). Distantcionnoye obucheniye: organizatsionnyy i pedagogicheskiy aspekty [Distance learning: organizational and pedagogical aspects]. *Informatika i obrazovaniye – Informatics and education*, 3, 87-91 [in Russian].
- Pryima, S. M. (2015). Systemy vidkrytoi osvity doroslykh: teoretyko-metodolohichni zasady proektuvannia i funktsionuvannia [Systems of open adult education: theoretical and methodological principles of design and functioning]: monohrafiia. Melitopol: Vyd-vo MDPU im. B. Khmelnytskoho [in Ukrainian].
- Toru Iiyoshi & Vijaya Kumara (2009). *Vidkryta osvita [Open education]*. Kyiv: Nauka. 10 p. [in Ukrainian].
- Khutorskaya, A. V. (2009). Kontseptsiya distantcionnogo obrazovaniya [The concept of distance education]. URL: <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/dopol/russia/conzep.html> [in Russian].
- Shunevich, B. (2003). Obgruntuvannya naukovoyi terminolohiyi z dystantsiynoho navchannya [Substantiation of scientific terminology on distance learning]. *Visnyk L'vivs'koho Natsional'noho universytetu – Visnyk of Lviv National University*, 95–104 [in Ukrainian].
- Harris, D. (1987). Openness and Closure in Distance Education. *The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 3:2, 13-16. DOI: 10.1080/0268051880030203 [in English].
- Holmberg, B. (1989). *Theory and Practice of Distance Learning*. London: Routledge. [in English].
- Moore, M. G. (1989). *The American Journal of Distance Education*, Volume 3, Number 2 [in English].
- Open Universiteit. URL: <https://www.ou.nl/> [in English].
- The Open University. URL: <http://www.open.ac.uk/about/main/strategy/teaching-learning-ou> [in English].